

розвитку необхідно включити шлюбно-сімейну політику в структуру соціальної політики, орієнтувати державно-демографічну політику на забезпечення інтересів України, враховуючи міжнародні правові норми, визначити перспективу реформування шлюбно-сімейного законодавства.

1. Про державну реєстрацію актів цивільного стану : Закон України від 01.07.2010 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 38. Ст. 509.

2. Сімейний кодекс України: чинне законодавство із змінами та доповненнями на 04.10.2017 р. Київ : Алерта, 2017. 78 с.

3. Про державну реєстрацію актів цивільного стану : Закон України від 01.07.2010 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 38. Ст. 509.

4. Ревуцька І. Е. Правові підстави створення сім'ї за законодавством України та країн-членів ЄС: порівняльно-правова характеристика : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Івано-Франківськ, 2018. 207 с.

Марина ЮНІНА

доцент кафедри цивільного права
та процесу Дніпропетровського
державного університету внутрішніх
справ (м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ РОЗМІРУ ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ

Для сучасного етапу розвитку суспільства є характерною велика увага, що приділяється дотриманню та захисту прав та свобод людини. Більшість нормативно-правових актів у цій сфері як на міжнародному, так і національному рівні визнає людину найвищою цінністю суспільства. Преамбула до Загальної Декларації прав людини закріплює положення, за яким визнання гідності, властивої всім членам людської сім'ї, і рівних та невід'ємних їх прав є основою свободи, справедливості та загального миру. Преамбула до Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права проголошує, що всі права людини «випливають із властивої людській особі гідності». Конституція України також у ст. 3 містить положення, згідно з яким людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність та безпека є найвищою соціальною цінністю, а утвердження і забезпечення прав і свобод людини – головним обов'язком держави.

Отже, одним з головних обов'язків держави є обов'язок забезпечення та дотримання прав та свобод людини. Невиконання цього обов'язку надає особі, чії права порушені, можливість звернутись за їх захистом до відповідних державних органів, зокрема до суду. При цьому мова йде не лише про захист та відновлення порушених прав, а й про можливість компенсації шкоди як моральної, так і матеріальної, що завдана таким порушенням. Саме тому створення ефективного механізму дотримання та захисту прав та свобод людини в цілому та права на компенсацію моральної шкоди зокрема є одним з головних обов'язків будь-якої демократичної держави.

Відповідно до постанови Пленуму Верховного Суду від 31.03.1995 р. № 4 «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (нематеріальної) шкоди» під моральною шкодою розуміються витрати немайнового характеру внаслідок моральних або фізичних страждань або інших негативних явищ, заподіяних фізичній або юридичній особі незаконними діями або бездіяльністю інших осіб [6].

Частина 2 ст. 23 ЦК визначає, що моральна шкода полягає:

1) у фізичному болі і стражданнях, які фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я;

2) у душевних стражданнях, які фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою відносно її самої, членів сім'ї або близьких родичів;

3) у душевних стражданнях, які фізична особа зазнала у зв'язку із знищенням або пошкодженням її майна;

4) у приниженні честі і гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи.

Одним з найбільш складних питань в процесі відшкодування моральної шкоди є визначення її розміру. Якщо розмір матеріальної шкоди визначається шляхом розрахунку фактичних збитків, то для визначення розміру моральної шкоди єдині правила у чинному законодавстві відсутні.

Сьогодні, як вказує О. В. Гришук, «у сучасній науці існують *три теоретичні підходи* до визначення розміру компенсації моральної шкоди: концептуальний, особистісний та функціональний». Прихильники концептуального підходу пропонують визначати розмір моральної шкоди за аналогією зі шкодою майновою. Вони вважають, що «кожна частина тіла людини має об'єктивну вартість і у випадку ушкодження чи втрати підлягає відшкодуванню» [2, с. 128].

Критики вказаного підходу стверджують, що така система не повною мірою придатна до використання, оскільки не враховує умов життя потерпілого. На думку О. В. Гришук: «Травма руки для піаніста означає набагато більше, ніж для шахіста. При винесенні рішення суди повинні брати до уваги соціальні та статеві зв'язки, особливості професійної діяльності, хобі» [2, с. 129].

Прихильники особистісного підходу вважають, що глибина страждань та переживань, викликаних ушкодженням здоров'я, залежить від ставлення до них самої особи. Тобто розмір моральної шкоди, яку необхідно компенсувати, залежить від того, наскільки «нешасним» почуває себе постраждалий і компенсація якої суми моральної шкоди поверне йому «радість життя».

Функціональний підхід спрямований, насамперед, не на визначення майнового еквіваленту страждань, а на забезпечення потерпілого засобами, які допоможуть йому відновити втрачені соціальні зв'язки та, можливо, спосіб життя. Треба погодитись з думкою О. В. Гришук про те, що саме такий підхід є характерним для законодавства України [2, с. 130], норми якого засновані на тому, що грошова компенсація моральної шкоди розглядається не як «ціна страждань», а як спосіб зменшення негативних психічних реакцій потерпілого, метою якого є зменшення його зусиль на організацію подальшого життя.

Щодо питання про нормативну регламентацію порядку визначення розміру моральної шкоди, то на сьогодні воно залишається нерегульованим, незважаючи на достатню кількість законопроектів у цій сфері. Зокрема, останній з них, а саме проект Закону про відшкодування втрат немайнового характеру (моральної шкоди) був зареєстрований 23.07.2020 р. та опрацьовується в комітетах з 02.03.2021 р.

На цей час чинне законодавство залишає питання визначення розміру моральної шкоди на розгляд суду. Зокрема, у ч. 3 ст. 23 Цивільного кодексу зазначається, що «розмір грошового відшкодування моральної шкоди визначається судом залежно від характеру правопорушення, глибини фізичних та душевних страждань, погіршення здібностей потерпілого або позбавлення його можливості їх реалізації, ступеня вини особи, яка завдала моральної шкоди, якщо вина є підставою для відшкодування, а також з урахуванням інших обставин, які мають істотне значення» [8].

Отже, законодавець передав до компетенції судів питання визначення розміру моральної шкоди, яке вирішується ними на підставі суб'єктивної думки кожного окремого судді, базуючись на вимогах розумності, справедливості та співрозмірності. Вказане призводить до складнощів у кількісній оцінці розміру моральної шкоди, адже відсутній єдиний механізм такого розрахунку та однозначна позиція судів щодо вирішення цього питання.

Також на практиці потерпілому досить складно довести не лише певний розмір моральної шкоди, а й взагалі її наявність, адже неможливо повною мірою виміряти рівень страждань людини та розрахувати їх «вартість». Саме тому у п. 6.4 Методичних рекомендацій «Відшкодування моральної шкоди» (які сьогодні не використовуються), зазначено, що «моральну шкоду не можна відшкодувати в повному обсязі, оскільки немає (і не може бути) точних критеріїв майнового виразу душевного болю, спокою, честі, гідності особи» [4].

З такою думкою треба погодитись, адже основним заданням відшкодування моральної шкоди є не переведення моральної шкоди у майнову площину, а усунення або зменшення негативних наслідків психічних страждань людини, порушення її честі та гідності. Будь-яка компенсація у такому випадку не може бути співрозмірною стражданям.

Зважаючи на викладене вище, можна зробити висновок, що на сьогодні є необхідним створення чіткої процедури і критеріїв розрахунку та визначення розміру моральної шкоди

та її нормативна регламентація, що забезпечило б однакове застосування судами законодавства про відшкодування моральної шкоди.

1. Верховний Суд. Компенсація моральної шкоди в судовій практиці. URL : https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Prezentatsiia_Krat_2021_11_26.pdf.
2. Гришук О. В. Право людини на компенсацію моральної шкоди (загальнотеоретичні аспекти) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2002. 185 с.
3. Майстер І. П. Методи визначення розміру компенсації моральної шкоди. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2014. № 11. С. 76–82.
4. Методичні рекомендації «Відшкодування моральної шкоди» : лист Міністерства юстиції України від 13.05.2004 р. № 35-13/797. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_797323-04.
5. Остапчук В. І. Проблеми визначення розміру відшкодування за завдану моральну шкоду. URL : <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/31155/1/75.PDF>.
6. Про судову практику в справах про відшкодування моральної (нематеріальної) шкоди : Постанова Пленуму Верховного Суду від 31.03.1995 № 4. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95#Text>.
7. Савченко О. Чи збільшаться суми компенсації за моральну шкоду, якщо їх доручать визначати спеціально навченим експертам? *Закон і бізнес*. URL : https://zib.com.ua/ua/print/133709-chi_zbilshatsya_sumi_kompensacii_moralnoi_shkodi_dumka_yuri.html.
8. Цивільний кодекс України : станом на 17 березня 2022 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

Роман КАРПЕНКО

старший викладач кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук

**ЗАХИСТ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА КОМП'ЮТЕРНІ
ПРОГРАМИ: ДОСВІД УКРАЇНИ ТА КРАЇН СВІТУ**

Інтелектуальна власність – збірне поняття, що означає сукупність виняткових прав на результати творчої діяльності і засоби індивідуалізації. Воно охоплює права, що належать до літературних, художніх і наукових творів, виконавської діяльності артистів, звукозапису, радіо – і телепередач, винаходів, промислових зразків, торговельних марок, фірмових найменувань тощо. Щодо ІТ-сфери – це система методів, процесів та способів використання обчислювальної техніки і систем зв'язку для створення, збору, передачі, пошуку, оброблення та поширення інформації з метою ефективної організації діяльності людей. Комп'ютерну програму можна захистити у прикладі до будь-якої сфери технології, тобто нормами Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі». Але в такому випадку для винаходу повинна виконуватися умова щодо дії над матеріальним об'єктом чи за допомогою матеріального об'єкта; технічний результат, що отримується, являє собою зміни стану об'єкта, який заявляється (продукт чи процес).

Відповідно до статті 440 ЦК України майновими правами інтелектуальної власності на твір є: 1) право на використання твору; 2) виключне право дозволяти використання твору; 3) право перешкоджати неправомірному використанню твору, зокрема забороняти таке використання; 4) інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом. Відповідно до Закону України «Про авторське право та суміжні права» об'єктами авторського права є комп'ютерні програми, а також бази даних. У мережі «Інтернет» можуть бути розміщені лише ті об'єкти права інтелектуальної власності, які можуть бути представлені у цифровій формі: об'єкти авторського права і суміжних прав, засоби індивідуалізації, результати науково-технічної творчості. [2, ст. 8] Об'єкти права інтелектуальної власності використовуються у мережі переважно як: (а) контент вебсайтів, (б) розпізнавальна частина доменних імен або (в) метатегі. Відповідно до Закону України